

Göç Olgusuna Göçmenlerin Deneyimleri Üzerinden Bakmak

Kemal Dil

Öz

Bu çalışmanın amacı, göç olgusunun anlamına ve göçmen ile yerel özne arasındaki ilişkilere göçmenlerin deneyimleri üzerinden sosyolojik bir değerlendirmede bulunmaktır. Araştırma Haziran-Eylül 2012 tarihleri arasında Fransa ve İsviçre’de yürütülmüştür. Araştırma grubunu Fransa’da Paris’te ve yaşayan 18, İsviçre’de Basel’de yaşayan 3 ve Lugano’da yaşayan 4, toplamda 25 Türkiyeli göçmen oluşturmuştur. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubundaki katılımcılar ‘amaçlı örnekleme’ yaklaşımıyla belirlenmiştir. Bu nedenle çalışma grubu sınırlı tutulmuştur. Araştırmada veri toplamak amacıyla yapılandırılmış bir görüşme formu geliştirilmiştir. Bu görüşme formu çerçevesinde katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılarla gerçekleştirilmiş olan görüşme dökümleri, önceden belirlenmiş olan kodlama listesine göre analiz edilmiştir. Verilerin analizinde içerik ve betimsel analiz teknikleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular sosyolojik olarak iki temel noktada değerlendirilmiştir. Birincisi, göç olgusunun anlamına ilişkin değerlendirmelerdir. İkinci değerlendirme noktası ise göçmenler ile yerel özneler arasında kurulan ilişkiler hakkında olmuştur. Bu çalışmada her iki değerlendirme noktası ışığında iki temel çıkarıma ulaşılmıştır. Birincisi, göç olgusunun tanımı mekânsal yer değişikliğinden mekânsal yer değişikliğini de içeren toplum-konumsal yer değişikliği biçiminde genişletilebileceği kanısına varılmıştır. İkincisi, bazı dinamiklerin, ortak mekânda farklılıklar arasında oluşan dışlayıcı önyargıların kültürel zenginlik algısına dönüşümünde rol oynayabileceği düşünülmüştür.

Anahtar kelimeler: *Göçün anlamı, göçmenlerin deneyimleri, göçmen-yerel özne ilişkileri*

Looking to the Phenomenon of Migration via the Experiences of Immigrants

Kemal Dil

Abstract

The purpose of this study evaluates the meaning of the phenomenon of migration and relations between immigrant and aboriginal subject sociologically via the experiences of the immigrants. The research was conducted in France and Switzerland, from June to September in 2012. Totaly 25 Turkish immigrants who have lived in Paris, France (18), in Basel (3) and in Lugano, Switzerland (4) constituted the research group. The method of qualitative research was used in the study. Participants in the study group were determined through "the purposive sampling approach". Therefore, the study group was limited. Semi-structured interview form was developed in order to collect data in study. In-depth inretviews with participants were conducted in the framework of this form. The documents of interview, conducted with participants, were analysis according to the predetermined coding list. Descriptive and content analysis techniques were used for the data analysis. The findings were evaluated on two fundamental points as sociological. First evaluation was on the mean of immigration. The second evaluation point was about the relationships which were established between immigrants and aboriginal subjects. In this study, it was reached two basic arguments in the light of two evaluation points. Firstly, the meaning of phenomenon of migration was reevaluated from spatial location to social status in which also there was the meaning of spatial location. Secondly, It was thoght that some of the dynamics play a role of in the transation from bias to cultural richnesswhich arise between partners in common space.

Keywords: *The meaning of immigration, The experiences of immigrants, The relationships between immigrants and the local subjects*

Giriş

İnsanın tarihsel süreç içerisinde ihtiyaçlarını karşılamak üzere sürekli bir hareket içinde olduğu çeşitli bilimsel çalışmalarla ortaya konulmuştur (Kottak, 2001; Güvenç, 1994; Mcneill, 2007; Castles ve Miller, 2008). İnsan türünün mekânsal yer değişikliği biçimindeki bu hareketlilik göç olarak kavramsallaştırılmıştır (Ravenstein, 1885; Kearney, 1996; Peterson, 1996). Göçlerin ortaya koyduğu pratiklerin toplumsal yaşam alanı üzerinde çeşitli etkilerde bulunduğu, yaklaşık yüzyıllık süreci içeren akademik çalışmalarla ve farklı analizlerle ortaya konulmuştur (Yalçın, 2004; Castles ve Miller, 2008).

Yapılan literatür taraması kapsamında, çalışmada göçe yönelik farklı analizler üç başlık altında sınıflandırılmıştır. Birincisi, göçü toplumsal bir gerçeklik olarak ortaya koyan analiz biçimleridir. Bu başlık altında daha çok göç olgusunun anlamı, tanımı, dinamikleri, oluşturduğu ilişkiler ve yeni gelişmeler vb. çalışmalara yer verilmiştir. Ravenstein (1885) göç olgusunun evrensel normlarını ortaya koymaya çalışırken, Jansen (1970) yerel-göçmen ilişkisinde kesişen fırsatları anlamaya yönelik çalışmalar yapmıştır. Göç hareketliliğinin altında yatan nedenleri sorgulayan Petersen (1996), bu nedenleri göç veren ve alan mekânların itici ve çekici etkenleri temelinde çözümlenmiştir. Ülkelerin sınırlarını aşan göç hareketliliği ile ülkelerarası ilişkiler arasında yaşanan bağımlılıklar Morowska (1990) gibi düşünürler tarafından çözümlenmiştir. Yaptığı göç çalışmalarında, göç hareketliliğinin birbirinden farklı nedenlere ve sonuçlara dayandığını çözümlen Parekh (1994), bu neden ve sonuç farklılıkları temelinde göçleri sınıflandırmaya çalışmıştır.

Marksist çözümleme ise, 19. yüzyılda Avrupa'da sanayi devriminin gerçekleşmesi, kırsal kesimde tarımda makineleşmenin olması, kır topraklarının kentli sermayedarların ellerine geçmesi, kırsal kesimin mülksüzleşmesi, kent merkezlerinin sanayileşmesi ve işgücü ihtiyacı ile kırdan kente göç hareketi arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmıştır (Yalçın, 2004). Gurak (1992) ise, sınırlar arası göç hareketlerinin göçmenlerin kendi aralarındaki ilişkilere nasıl yansıtıldığını anlamaya çalışmıştır. Gurak çalışmalarında göçmenlerin kendi aralarında kurdukları ağlar ile göç hareketliliği arasında önemli bir ilişki olduğunu ortaya koyarak göç olgusunun başka bir yönünü anlamaya yönelik önemli katkı yapmıştır.

İkincisi, tarihsel süreç ile göç arasında ilişki kuran tarihselci analiz biçimi olmuştur. Bu başlık, tarihsel süreç içerisinde insanlığı bir bütün olarak etkileyen doğal, kültürel, ekonomik, politik vb. gelişmelerin geniş ölçekli göç hareketliliklerine etkisini çözümlenmeye çalışan araştırmaları kapsamıştır (Yalçın, 2004; Castles ve Miller, 2008; Güvenç, 1994; Durugönül, 1997). Bu kapsamda tarihselci analiz, elde edilişi, kullanımı ve dağılımı temelinde servet ile göç arasında doğrudan bir ilişki kurmaya çalışmıştır. Kısaca eşitsizlik ve bağımlılık temelinde tanımlanabilecek bu ilişki gelişmiş ülkelerin kendi ülkelerinde artan ham madde ve işgücü talebine karşılık, çevre ülkelerin istihdam ve teknolojik ihtiyaçlarını içermiştir. Bununla birlikte II. Dünya Savaşı'nın yıkımının da buna eklenmesiyle özellikle Avrupa'nın işgücü talebi daha da artmıştır. Bu talebi kendi içinde karşılamayan ülkeler başka ülkelerden işgücü elde etmek amacıyla dış göçlere kapılarını açmışlardır. Geçici bir süreliğine kalmaları planlanan bu göçmen alımı, beklentilerin ötesinde kalıcı hale gelmiş olmasıyla göçe ilişkin yeni bir anlayışın ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur (Castles ve Miller, 2008).

Üçüncü başlıkta, ortak mekânda, göçün neden olduğu farklı kültürel ve etnik oluşumların ortaya koyduğu pratikleri çözümlenmeye çalışmalara yer verilmiştir. Bu araştırmalar Asimilasyonist, entegrasyonist ve çokkültürcü çalışmalar olarak sınıflandırılmıştır. Asimilasyonist göç çalışmaları, ortak mekânı paylaşan farklı kültürel ve etnik aidiyetlerin ortaya koyduğu pratiklerin, yereli sosyal, kültürel, ekonomik, politik vb. düzeyde temsil eden grubun önceliklerine göre biçimlendiren ve süreç içerisinde onları yok etmeyi amaçlayan yaklaşımları içermiştir (Gordon, 1964; Taft, 1966). Özellikle göçlere dayalı etnik ve kültürel farklılıklara ilişkin bu asimilasyonist yaklaşımların pratikte geçersiz olduğunu ortaya koyan akademik çalışmalar göç olgusuna ilişkin entegrasyonist yaklaşımlar olarak değerlendirilmiştir (Greely,1971). Bu yaklaşımlar, yerele uyum sağlamanın önemli olmakla birlikte, göçmenlerin etnik ve kültürel aidiyetlerini yaşama isteklerinin bu uyum süreciyle çelişmediğini, bu uyumun belli bir süreci ve pratikleri içerdiğini ileri sürmüşlerdir (Greely,1971; Esser, 2000). Bununla birlikte bu süreci destekleyen hukuki düzenlemelerin yapılması entegrasyonist yaklaşımı asimilasyonist yaklaşıma yaklaştırdığı ifade edilmiştir (Şahin, 2010). Bu durum, kültürel ve etnik çeşitliliğe demokratik çoğulcu anlayışla bakmasına rağmen, bu çeşitliliği siyasal yapısına dâhil

etmeyen devletlerin demokratik söylemlerinin ideolojik ifadeyle sınırlandırıldığı biçiminde yorumlanmıştır (Doytcheva, 2013; Kastoryano, 2009). Bununla birlikte eşit konumda tanınmayı önemli bir demokratik değer olarak kabul eden devletlerin, etnik ve kültürel farklılıklara hak ettiği saygıyı göstermesi ve bunları siyasal sistemlerine dâhil etmelerinin, benimsedikleri demokrasilerinin bir gereği olduğunu ortaya koyan yeni bir yaklaşım ortaya konulmuştur (Kymlicka, 1998); Taylor, 2005; Doytcheva, 2013; Kastoryano, 2009). Çokkültürlülük olarak ifade edilen bu yaklaşım, dış koşullara göre biçimlendirmeden, kendi içinde oluşturacağı bir model üzerine oturtulan bu yaşamı yüceltmıştır (Taylor, 2005). Bu kapsamda yapılan birçok çalışma, yerel açıdan göçmenlerin tehlike oluşturmadıkları, sahip oldukları kültürel ve yaratıcı zenginlikleriyle toplumsal gelişmeye katkıda buldukları ortaya konulmuştur (Park, 1967; Goldberg,1994).

Tüm bu yaklaşımların farklı açılardan göç olgusuna ilişkin zengin bir çözümleme oluşturdukları bir gerçektir. Bununla beraber, günümüzde ortaya konulan yeni düşüncelerin ve artan bilimsel ve teknolojik gelişmelerin, bir tarafta sosyal, kültürel, ekonomik ve politik açıdan ülkeler arasında farklı gelişmişlik düzeyleri oluşturduğu diğer tarafta ülkeler arasındaki insan hareketliliğine de yeni anlamlar yüklediği ileri sürülmüştür (Castles ve Miller, 2008).

Çalışma kapsamında İsviçre’de ve Fransa’da Türkiyeli göçmenlerle yapılan görüşmelerde, bu göçmenlerin sosyal, kültürel, ekonomik ve politik ölçütler temelinde kendi konumlarını Türkiye ile Fransa ve/veya İsviçre arasında karşılaştırarak ortaya koymaları, bu yeni gelişmelere dayalı göç olgusunun sadece mekânsal yer değişikliği bağlamında tanımlanamayacağını düşündürmüştür. Bununla beraber, göçmenlerle yapılan derinlemesine görüşmeler dikkatlice ele alındığında, Türkiyeli göçmenlerin, Türkiyeli olmayan göçmenlerle ve yerlilerle günlük yaşamlarındaki karşılaşmalarında kendilerini ifade edebildikleri oranda ihtiyaçlarını karşılayabildikleri, farklılıklar arasındaki dışlayıcı önyargılarının ve korkularının azaldığı, hatta bir ölçüde farklılıkları kültürel zenginlik olarak algılandıkları gözlemlenmiştir. Bu durumun bu ilişkiselliğe yönelik yeni bir yaklaşımı zorunlu kıldığı düşünülmüştür. Yapılan bu çalışma uluslararası göç kapsamında gerçekleşen insan hareketliliğinin yeni gelişmelere bağlı oluşan bu ihtiyaçlara iki noktada açıklık getirmeyi hedeflemiştir. Birincisi,

ortaya konulan yeni düşüncelerin, artan bilimsel ve teknolojik gelişmelerin sonucunda oluşan insan hareketliliğine bağlı yaşanan pratikler ışığında yeni bir göç tanımı yapmaktır. İkincisi, çalışma özelinde, ortak mekânda göçten kaynaklanan farklılıklar arasında oluşan dışlayıcı önyargıların kültürel zenginlik algısına dönüşümünde rol oynayan dinamikleri ortaya koymaktır.

Yöntem

Araştırma, nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüş; veri toplamada ise derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını açıklamasının yanında, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya yönelik bilgi elde etme süreçlerinden birisidir (Strauss ve Corbin, 1990). Veri toplamada derinlemesine görüşme tekniği ise, çözümlenmek istenilen toplumsal problemi çeşitli boyutlarıyla ortaya koyma doğrultusunda veri toplamayı amaç edinir (Strauss ve Corbin, 1990). Çalışmada nitel yöntemin tercih edilmesinin gerekçesi, göç konusunun iç ve dış göç literatürü özelinde çokça çalışılmış olmasına rağmen günümüzde bilimsel ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni etkileşim olanaklarının öznelerin mekânsal/konumsal yer değişikliklerine de farklı yansımış olmasıdır. Buna bağlı olarak göç olarak ifade edilen ve genel kabul edilişiyle mekânsal yer değişikliği temelinde kabul gören, özne ile göç hareketliliği ilişkisini mekânsal yer değişikliği temelinde ortaya koyan göç çözümlemelerinin, bu yeni gelişmelere bağlı olarak göçmenlerin toplumsal konumlarındaki değişiklikleri içeren yeni göç pratiklerini açıklamada yetersiz kaldığı düşünülmüştür. Bu nedenle tanımlayıcı nitel bir çalışmanın günümüzde farklı gelişmelere bağlı olarak farklı pratikler ortaya koyan göç olgusunun çözümlemesine önemli katkı yapabileceği düşünülmüştür.

Araştırma Haziran-Eylül 2012 tarihleri arasında İsviçre ve Fransa'da bulunduğu süreçte Türkiyeli göçmenlere ilişkin yaptığım gözlemler çerçevesinde planlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu bu dönemde Fransa'da Paris'te yaşayan 18, İsviçre'de Basel'de yaşayan 3 ve Lugano'da yaşayan 4 Türkiyeli göçmenden oluşturmuştur. Araştırmanın nitel yöntemle yürütülmüş olmasından dolayı çalışma grubu sınırlı tutulmuş, böylece göç konusunda görece zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen göç-

menlerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubundaki katılımcılar 'amaçlı örnekleme' yaklaşımı ile belirlenmiştir. Bu süreçte katılımcıların seçilmesinde Türkiye'den göç eden birinci kuşak göçmenler olmasına dikkat edilmiştir. Bu kuşak göçmenlerin seçilmesinin nedeni, göçmenlerin Türkiye'den göç etmelerine etki eden nedenler ve beklentiler, göç hareketliliğinde yaşanan sorunlar ve bu sorunlarla baş etmede ortaya koydukları pratikler bütünlüğünün bu kuşak üzerinden anlaşılacağı düşünülmüştür. Diğer yandan, göç pratiklerine ve yerel ile göçmen özne ilişkisini anlamaya farklı açılardan zenginlik katacağı düşüncesiyle ailelerinin göç ettiği yerde doğan daha sonra göç eden ikinci kuşak göçmenlere çalışma grubunda yer verilmiştir. Çalışma grubunda yer alan Paris'teki katılımcılardan 7 tanesi kadın, 11 tanesi erkek; Basel'deki katılımcılardan 1'i kadın, 2 tanesi erkek ve Lugano'daki katılımcılardan 2'si kadın, 2'si erkek katılımcılardan oluşmuştur. Örneklem grubundaki katılımcıların yaşları 30 ila 70 arasında değişmektedir.

Araştırmada nitel veri toplama tekniklerinden "derinlemesine görüşme tekniği" kapsamında, yarı-yapılandırılmış bir görüşme formu temelinde veriler toplanmıştır. Formun geliştirilmesi sürecinde öncelikle göç olgusuna ilişkin bir yazın taraması yapılmış ve göç ile ilgili kavramsal çerçeve belirlenmiştir. Ardından araştırmacı tarafından 3 Türkiyeli göçmenle öngörüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu ön görüşmelerden hareketle göçmenlerin göç etmeye etki eden nedenlerini ve beklentilerini, göç hareketliliğinde yaşanan sorunlarını ve bu sorunlarla baş etme pratiklerini ortaya çıkarılmayı amaçlayan sorular oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha sonra bir taslak görüşme formu hazırlanmış ve taslak form uzman görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan gelen düzeltme önerileri sonrasında taslağa son hali verilmiştir. Görüşme formunda yer alan sorular araştırmanın iki genel problemi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda bu iki temel problem göçmenlerin Türkiye'den göç etmelerine etki eden nedenleri ve beklentileri, göç hareketliliğinde yaşanan sorunları ve bu sorunlarla baş etmede ortaya koydukları pratikleri içeren bulgular üzerinden sorunsallaştırılmıştır. Görüşme formu açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşmaktadır. Veri toplama aracının temel özelliği, ifade edilen iki temel problemi açıklayıcı üç alt başlığa yönelik sorular oldukça *sade ve anlaşılır* biçimde yapılandırılmaya çalışılmıştır.

Veri toplama aracının geliştirilmesinin ardından yarı-yapılandırılmış görüşme formuna bağlı kalınarak araştırmacı tarafından katılımcılar ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin kesintiye uğramaması ve veri kayıplarının önüne geçilmesi amacıyla katılımcılarla yapılan görüşmeler randevu saatlerinde gerçekleştirilmiştir. Böylece görüşmeler, katılımcıların görece en uygun zamanlarında ve en uygun ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler katılımcıların izni alınmak sureti ile ses kayıt ve video kayıt cihazına kaydedilmiştir. Fakat bazı görüşmeciler ses ve video kayıt cihazlarına güvenlikleri gerekçesiyle olumlu yaklaşımları için onlarla yapılan görüşmelerde not tutulmuştur. Daha sonra görüşmelerin dökümleri alınmış ve görüşme dökümleri tek tek analiz edilerek kodlanmıştır. Kodlama aşamasında daha önceden belirlenmiş kavramsallaştırmalara göre kodlama tekniği uygulanmıştır. Bu kodlama tekniği "araştırmanın temelini oluşturan bir kuram ya da kavramsal çerçevenin olduğu durumlarda kullanılmaktadır" (Strauss ve Corbin, 1990'dan akt., Yıldırım ve Şimşek, 2003: 165). Böylece katılımcılarla gerçekleştirilmiş olan görüşme dökümleri, önceden belirlenmiş olan kodlama listesine göre analiz edilmiştir. Verilerin analizinde içerik ve betimsel analiz teknikleri kullanılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Çalışmada bulgular iki genel problem çerçevesinde sorunsallaştırılmıştır. Bu doğrultuda problemler kapsamında üç alt başlığa yer verilmiştir. Bu başlıklar Türkiye'den göç etmeye etki eden nedenler ve beklentiler, göç hareketliliğinde yaşanan sorunlar ve bu sorunlarla baş etmede ortaya konulan pratikler olarak yapılandırılmıştır. Bu başlıklar temelinde göç olgusunun anlamı ve göçmen ile yerel özne ilişkilerini dışlayıcı önyargılardan çıkarıp kültürel zenginlik algısına dönüştürecek dinamikler sorgulanmıştır.

Üç alt başlık altında yer verilen nitel veriler ışığında mekân kavramı ile toplumsal konum kavramı arasındaki anlam farkı irdelenerek göç olgusuna ilişkin tanımlara farklı bir yaklaşımla katkı yapılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla çalışmada mekân kavramı, coğrafi bir terim olarak ele alınmış, insan birlikteliğinin üzerinde yaşadığı toprağı/sınırları işaret etmiştir. Toplumsal konum kavramı ise hem insan birlikteliğinin üzerinde yaşadığı

fiziki bir alanı hem de bu alandaki ilişkileri, örgütlenmeleri, yatay ve dikey hareketlilikleri v.b. içeren sosyolojik bir anlam yüklenerek kullanılmıştır.

1. Göçmenlerin Türkiye’den göç etmelerine etki eden nedenler ve beklentiler

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde kadın ve erkek göçmenlere, Türkiye’den göç etmelerine etki eden nedenlere ilişkin sorular sorulmuştur. Alınan cevaplara bakıldığında bu nedenlerin kadın ve erkek cinsiyetlerine göre bazı farklılıklar ve benzerlikler içerdiği gözlemlenmiştir. Bir kadın katılımcının göç etme nedenine ilişkin şu görüşleri ortaya koymuştur:

Ben, henüz 17 yaşındaydım. Babaannem Almanya’da yaşıyordu. Yaz tatillerinde köye geliyorlardı. Babaannem anneme, Fransa’da yaşayan bir yakınımız olduğunu, bunların bir oğlu olduğunu, bu oğlana geleneklerimize bağlı, çalışkan, helal süt emmiş bir kız aradıklarını ve kendisinin aklına da benim geldiğini söylemiş. Annem de babama söylemiş. Böylece istemesem de ailemin kararıyla nişanlandım. 18 yaşında da evlendim. Evlenince eşim bir hafta sonra Fransa’ya döndü. Ben de 8 ay sonra kâğıtlarım (aile birleşimi) yapıldıktan sonra Fransa’ya gidebildim. Aslında bir bakıma iyi oldu. Görüncem de abimle evlendi. Böylece abim de buraya geldi.

Evlilik olgusunun göçmenlerin göç etme kararında kadın ve erkekleri göç etmeye yönelten ortak etmen olduğunu göstermiştir. Göç hareketliliğinde evlilik yönteminin hem erkek hem de kadın için kullanılmasını sağlayan temel dayanak, göç edilen ülkede aile birleşimini (eşlerin bir arada olması) bir hak olarak kabul görmüş olmasıdır (Soytürk, 2012).

Bir başka kadın katılımcı ise şu deneyimlerini paylaşmıştır:

Babam daha önce çalışmak için Almanya’ya gitmişti. Almanya’da “oturum” alamayınca Fransa’ya geçmiş. Orada çalışma izni aldıktan sonra annemi, beni ve en küçük kardeşimi kaçak yollarla buraya getirdi. Bir kız bir erkek kardeşim ise Türkiye’de kaldı. Daha sonra “oturum” alınca aile birleşimi işlemleri üzerinden diğer kardeşlerimi de buraya getirdi.

Ekonomik neden, göç etme isteğinde kadınlar ile erkekler arasında farklı bir neden olarak işlev görmüştür. Bunun yanında kaçak yollarla (yasal olmayan yöntemler) göç etme isteği kadın ve erkeklerde benzer neden

görünümündedir. Öte yanda, aile birleşimi olgusu, önce göç etmiş evli erkeklerin kadınlarının göç hareketliliğinde benzer neden olarak işlev gördüğü gözlemlenmiştir. Çalışmada elde edilen bu bulgu bu türden yapılan çalışmalarla örtüşmüştür (Kaya ve Kentel, 2005; TBMM İnsan Haklarını İnceleme Raporu, 2009).

Lugano'daki erkek katılımcılarından birinin aktardığı deneyimler de göç etmede ekonomik olgunun yerelin iticiliği ile göç edilen yerin çekiciliği noktasında ortak payda olduğunu yansıtmıştır.

Erzincan'ın beldesinde oturuyorduk. Birkaç büyükbaş hayvanımız, birkaç tane de tarlamız vardı. Ancak kendi geçimimizi sürdürüyorduk. Gelecek yoktu. Ürettiğin, para etmiyordu. Tüccar çok ucuza almak istiyordu. Babamın bir, iki tüccarlık girişimi (hayvancılık) oldu. O da yürümedi. Sonuçta ben gideceğimi kafama koymuştum. Sağ olsun bir akrabamızın yardımıyla Almanya'ya gidebildim. Burada çalışıp babamlara da para gönderiyordum. Tabi burası da zor ama Türkiye'de emeğinin karşılığını hiç alamıyorsun.

Bu bulgu, kendi ülkesinde ekonomik yaşam koşullarının iyi bir yaşamı sürdürmede yetersiz kalması, göçmenlerin göç hareketliliğine önemli etki ettiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu kapsamda Aksoy (2012), göç olgusu insanın daha iyi bir yaşam sürme beklentisinin bir ürünü olduğu biçimindeki tespiti bu bulguyu destekler düzeyde olmuştur.

İsviçre'de Lugano kentinde yaşayan Türkiyeli kadın katılımcılar ise göç etme nedenlerine ilişkin birbirlerinden farklı deneyimlere sahip olmalarına rağmen göç etmede evlilik yönteminin belirleyici olması ortak noktalarıydı.

Göç etme nedenlerine ilişkin Lugano'daki kadın katılımcılarından biri şu deneyimleri aktardı:

Eşim Türkiye'de doktorluk yapıyordu. Siyasi nedenlerden dolayı Türkiye'den kaçmak zorundaydı. Her gün polis tarafından yakalanacağı korkusu yaşıyorduk. İsviçre'de tanıdıklarımızla görüştük. Sağ olsunlar yardımcı oldular. Eşim zor da olsa buraya gelebildi. Polis birkaç kez eve geldi. Eşimi soruyorlardı. Ben de yurt dışına gitti diye söylüyordum. Görüşmüyoruz diye cevap veriyordum. Tabi buna onlar da inanmıyorlardı. Ben ev kadınıyım. Benim siyasetle ilgimin olmadığını biliyorlardı. İki, üç yıl arada bir sivil polisler yine eşimi soruyorlardı. Bu süre zarfında inanın

takip falan olur diye eşimle mektupla da olsa haberleşmiyordum. Sonra bir tanıdığımız sayesinde dört yıl sonra eşimin yanına gelebildim.

Politik baskının, kovuşturmanın ve dışlamanın erkek göçmenlerin göç etme kararında önemli bir olgu olarak işlev gördüğü gözlemlenmiştir. Buna bağlı başka bir ülkeye sığınma da göç etme isteğinde daha çok erkek göçmenlerin ortak beklentilerinden biri olduğu gözlemlenmiştir (Kara ve Korkut, 2010; Hazan, 2012: 183).

Luganoda'ki diğer kadın ise eşinin ailesinin ve kendi ailesinin aracılığıyla İsviçre'den Türkiye'ye gelen eşiyle tanıştığını ve ailesinin telkinleriyle evlenerek İsviçre'ye geldiğini şöyle aktarmıştır.

Eşim, eski eşinden ayrılmıştı. Eski karısından bir çocuğu vardı. Benden çok büyüktü. 29 yaşındaydı. Ben daha 16 yaşındaydım. Evlenmek istemiyordum. Erzincan'da uzaktan akrabamız olan eşimin annesi yurt dışından gelen oğlunu tekrar evlendirmek için kız arıyorlardı. Benim için annemle de konuşmuş. Annem de hiç olmasa yurt dışına çıkarım. Hayatım kurtulur, onlara da bir parça faydam olur gibisinden evlenmemin iyi olacağını düşünmüş. Tabi, babamı da ikna etmiş. Başta hiç evlenmek istemedim. Fakat daha sonra eşimin annesi ve annem evlenip, İsviçre'ye gideceğimi, burada daha iyi yaşam kuracağımı söylemeleri bana mantıklı geliyordu. O zamanki durumumuzu da düşündüm ve ben de evlenmeyi kabul ettim. Düğünü Türkiye'de yaptıktan sonra vallahi bir ayı geçkin bir zaman sonra eşim İsviçre'ye geri döndü. Sonra oğlum oldu. Oğlum henüz kundaktayken eşimin bağlantılarıyla İsviçre'ye geldim. Fakat o zaman oğlumun getiremedim. Ona vize vermediler. Çocuğum üç yıl anneannesinin yanında Türkiye'de kaldı.

Göçmen bir erkekle evlenip ailesini yaşadığı ekonomik sıkıntılardan ve kendisini eğitim seviyesinin düşüklüğünün yarattığı engelden çıkarma, kadının göç etme kararında önemli bir beklenti olduğu gözlemlenmiştir. Kadın göçmenlerin daha çok evlilik yöntemiyle ve anne-babasıyla Fransa ve İsviçre'ye gitmesiyle yaşanan yurt dışına göç pratiklerine karşın erkek göçmenlerin -özellikle yetişkin yaştakiler- göç pratiklerinin nedenleri olarak ekonomik nedenler başta olmak üzere politik/güvenlik nedenleri ön plana çıkmıştır.

51 yaşında Fransa'ya göç eden ve 6 yıl geçmesine rağmen bir türlü buraya uyum sağlayamadığını ifade eden bir erkek katılımcı Türkiye'den göç etmede politik/güvenlik nedenlerin önemli olduğunu belirtti.

1980 darbesi sonrasında, Tunceli’de gözaltına alındım. 11 yıl sonra serbest kaldım. Serbest kaldıktan sonra bana yapılan haksızlığa karşı uzun süre siyasi örgütlerde mücadele verdim. Evlendim. Çocuğumuz oldu. Çocuk olunca ne yalan söyleyeyim, eski siyasi hareketliliğim azaldı. Siyasi mücadele verirken hiç geleceğe yönelik ekonomik planlar yapmadım. Para hiçbir zaman önceliğim olmadı. Sigortam da yoktu. Artık yaş da geçiyordu. Bir arkadaşımın önerisiyle Fransa’ya geldim. Burada iki çocuk daha oldu. Çok olmasa da ekonomik olarak Türkiye’den çok daha iyiyiz.

Fransa’daki bir başka erkek katılımcı ise Türkiye’den Fransa’ya göç etme nedeni olarak özellikle politik/güvenlik nedenin altını çizdi.

Ben 1980 darbesi sonrasında Türkiye’de bir devlet kuruluşunda memur olarak görev yapıyordum. Fakat daha sonra mahallemizde 1980 öncesinde sol bir derneğe üye olduğum gerekçesiyle takibe alındığımı öğrendim. Benimle aynı mahallede olan bazı yakın arkadaşlarım aynı gerekçeyle gözaltına alınmışlardı. Devlet memuru olduğumdan olacak benim gözaltım biraz gecikmiş olsa gerek. Bu tahmin ettiğim için illegal yollarla buraya iltica etmek zorunda kaldım.

Bu kapsamda İsviçre’de bir erkek katılımcı şu deneyimlerini aktarmıştır:

Üniversite’den mezun olduktan sonra bir süre Türkiye’de pratisyen hekim olarak çalıştım. Amacım belli bir alanda uzmanlık yapmaktı. Çeşitli politik gerekçeler öne sürülerek hakkımda soruşturma yapıldığını öğrendim. Yurt dışına çıkmasaydım, tutuklanacaktım. Türkiye’de suçunuz olmanız dahi bunu ispat edene kadar içeride (cezaevinde) yıllarca tutuklu kalabiliyorsunuz. Bunun hala devam ettiğini biliyoruz. Bu nedenle ben de İsviçre’ye iltica ettim. Yıllardır ne yazık ki annemi göremedim. Neden İsviçre’ye göç ettiniz diye soracak olursanız. Sağlık personeli olarak burada çalışma izni almanın daha kolay olduğunu öğrenmiştim. Bu nedenle bu ülkeye kaçtım.

Aktarılan deneyimler ışığında düşünüldüğünde, göç hareketliliğinde politik nedenler göçmen üzerinde zorla yerinden etme biçiminde bir etki göstermenin yanında onun toplumsal statüsünün de değişmesini sağlar (Kara ve Korkut, 2010).

Göç etme kararında politik/güvenlik nedenden daha çok etki eden bir başka neden de ekonomik nedenler olmuştur. Farklı pratikleri içermesine rağmen bu neden, Fransa’da ve İsviçre’de yaşayan katılımcıların göç etmelerine etki eden ortak neden olmuştur. Örneğin Fransa’da yaşayan 36 ya-

şındaki bir Türkiyeli göçmen konuya ilişkin şu görüşleri ortaya koymuştur.

Buraya gelmeden önce Türkiye’de reklam sektöründe çalışıyordum. Tabela işleri alıyordum. Türkiye’den yurt dışına göç etmeye gelince, aslında karar vermedim, sürüklendim desem daha doğru olur. Buradaki çevremin ailemi (Türkiye’deki) “buraya gelsin. Hayatını kurtarır.” biçiminde etkilemesine bağlı olarak ailem de benim üzerimde -bir baskı mı desem özendirme mi desem- oluşturdu. Oysaki çocukluğumdan beri yapmadığım iş yoktu.

Ekonomik refaha kavuşma önemli bir beklenti dinamiği olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, göçmenlerin anavatanlarıyla kurdukları ağların göç etme kararında önemli bir başka neden olduğu gözlemlenmiştir. Bu bulgu göç olgusuna ilişkin Gurak, Cases ve Wilpert’in ortaya koyduğu göçmen ağları çözümlemelerine paralellik göstermiştir (Yalçın, 2004; Castles ve Miller, 2008).

2. Göç hareketliliğinde yaşanan sorunlar

Çalışma kapsamında Fransa ve İsviçre’de yapılan görüşmelerde, görüşmecilerin göç kararı vermeleri kadar zor olan bir başka zorluğun ise göç süreci esnasında yaşanmış olmasıdır. Yapılan görüşmelerde göç sürecinde yaşanan zorlukların ekonomik, politik, psikolojik, sosyal, kültürel v.b. birçok alanı ilgilendiren boyutları olduğu gözlemlenmiştir. Görüşmelerde göç sürecinin ekonomik zorluklarla ilişkisine yönelik katılımcı göçmenler farklı deneyimler ortaya koymuşlardır. Fransa’daki erkek göçmenlerden bir erkek katılımcı konuya ilişkin şu deneyimlerini aktarmıştır.

Yurt dışına çıkmak için Fransa’dakiler gerekli evrakların hazırlanmasını benden istemişlerdi. Bu ise öyle kolay değildi. Öyle büyük yerlerde tanıdıklarımız yoktu ki, her şey hemen hazırlansın. İş hep birileri aracılığıyla yapmak zorundaydık. Ve bu para demektir. Bu iş para karşılığında yapıyordu. Tüm bunların dışında yol masrafı da çok paraya ihtiyaç oluyordu. Yakınlarınızdan para istemek zorunda kalıyorsunuz. Her zaman veremeyebiliyorlar. O an için para bulmak çok zor oluyordu.

Bu deneyim, gerekli bilgiye, ağa ve maddi olanağa sahip olamamanın, göç hareketliliğinde çok ciddi bir sorun oluşturduğu biçiminde bulgulanmıştır.

Benzer zorluğu yaşayan bir başka erkek katılımcı ise para bulmanın zorluklarına işaret etmiştir. Öyle ki, ekonomik zorluk sosyal zorlukları da içermiştir.

Her şey hazırlanmıştı. Sadece uçak parası kalmıştı. Tam hatırlamıyorum ama az para değildi. 1983'tü. Amcamın oğlu toplu işten çıkarmalar sonucunda işten çıkarılmıştı. Bir miktar tazminat aldığını biliyordum. Kalktım yanına gittim. Durumu anlattım. Bana dedi ki, "amcaoğlu sana para veriyim vermesine ama ben de şu an işsizim. Sana bu parayı verirsem çocuklar aç kalır. Sen hemen de gönderemezsin" deyince, kendisine hiçbir şey diyemedim. Aslında biraz kızdım. Ama adam haklıydı. Onun da üzüldüğünü gözlerinden anlamıştım.

Aktarılan bu iki deneyim, göç hareketliliğinde yaşanan maddi sıkıntıyı aşmak amacıyla yönelik kurulan ilişkilerin ilişki ağlarında gerilimler oluşturan bir bulgu olarak değerlendirilmiştir. Bu bulgu, göçmenler arasındaki ağlara olumlu yaklaşan ağ kuramına (Yalçın, 2004) farklı açıdan katkı olarak düşünülmüştür.

İsviçre'deki kadın katılımcılardan birinin anlattıkları ise göç sürecinde yaşanan zorlukların çok boyutlu olduğunu düşündürmekteydi.

Düğünümüz olduktan bir hafta sonra eşim İsviçre'ye gidecekti. Kâğıtları tamamlanmıştı. O hafta içinde düğünde takılan takıları bozdurduk. Az bir miktar bende kaldı. Gerisini eşim üzerine aldı. Kardeşlerim İsviçre'deydi. Ama Türkiye'den çıkış için çok para gerekiyordu. Eşimi Türkiye'den çıkaracak olanlar bizden epey para aldılar. Tabi bir tarafta bu sıkıntı varken diğer tarafta bir haftalık gelindim. Çok üzülüyordum. Acaba tekrar ne zaman bir araya gelecektik? Bugün olsa aynı şeyi yapar mıydım? Bilemiyorum. Herkes sana dul gözüyle bakıyor. Ya kocam gittiği yerde evlenirse! Çok sıkıntı çektim.

Göç, ekonomik sıkıntıların yanında aile yapısı üzerinde parçalayıcı etkisi ve toplumun parçalanmış aileye olumsuz yargılarla yaklaşması ve bu durumun eşler üzerinde duygusal gerilimler yaşanmasına neden olması göç sürecinde yaşanan anlamlı zorluklar olarak gözlemlenmiştir. Şahin'in (2001) göçün aile yapısında yarattığı parçalanma eşleri özlem, yalnızlık ve giderek boşluk duygusuna ittiği; bu durumun giderek göçmen üzerinde en yakınındaki kişiyi kaybetme baskısı oluşturduğu biçimindeki tespiti, bu bulguyu destekler düzeyde düşünülmüştür

Fransa ve İsviçre’de katılımcılarla yapılan görüşmelerde kadın ve erkekler katılımcıların göç sürecinde yaşadıkları zorluklar arasında ortak bir nokta oluşmuştur. Bu da göç edecekleri ülkenin dilini bilmemektir. Bu durumun kendileri üzerinde ciddi bir psikolojik baskı ve korku oluşturduğu ifade edilmiştir.

Fransa’daki kadın katılımcılardan bir bu konuda şu deneyimleri paylaşmıştır:

Buraya (Fransa’ya) geleli üç gün olmuştu. Evin içinde herkes Türkçe konuşuyordu. “Hoşgeldine”, buradaki akrabalarımız gelmişti. Yemek hazırlamıştık. Kaynanam mutfakta bana dedi ki “şu karşıda market var. Oraya git de ekme al gel.” Kaynanama belli etmesem de birden çok ürk-tüm. Dil bilmiyorum. Nasıl ekme isteyeceğim. Kaynanam Fransızca ekme ne demek bana söyledi. O günü hiç unutmuyorum. Ben gittim. Bir türlü bana söylediği o kelimeyi aklımda olmasına rağmen söyleyemedim. Çok utanmıştım. O zaman Allahım benim burada ne işim var diye odaya girip gizlice ağlamıştım.

Dil, ortak mekânda insan ilişkilerini sağlayan başlıca araçtır. Yeni yerleşim yerinde göçmenin geldiği toplumun dilini bilemesi çektiği sıkıntılardan başında geldiği çeşitli çalışmalarla ve raporlarla ortaya konulmuştur (Kaya ve Kentel, 2005; TBMM İnsan Haklarını İnceleme Raporu,2009). Bu araçtan yoksunluğun başkalarıyla ortak mekânı paylaşan göçmenin temel ihtiyaçlarını gidermede gerekli ilişkileri kuramadığı çalışmalarda vurgulanmıştır (Aksoy, 2012)

Fransa’daki bir erkek katılımcı ise dil bilmemenin oluşturduğu zorluğa ilişkin şu deneyimlerini paylaşmıştır:

Fransa’da akrabalarımızın yardımıyla buraya geldim. İşim de hazırды. İnşaat işleri yapıyorlardı. İnşaatta çalışan aşağı yukarı herkes bizim oralılardı. Sadece ustabaşımız İspanyol’du. Sonra bir olay oldu. Ben, beni oraya götüren kişiyle tartıştım. Ve işten de ayrılacağımı söyledim. Bana ne dedi biliyor musunuz? “Dil bilmeden bu ülkede yaşayamazsın.” Haklıydı. Kendimi o zaman çok çaresiz hissetmiştim. Türkiye’ye dönmeyi düşündüm. Ama oradakilere ne diyecektim? Çaresiz işe devam ettim.

Dil aracından yoksunluk, ilişkilerde özgür iradenin ortaya çıkmasında engel oluşturmuştur. Özgür iradesini kullanamama, benzer ya da farklı, uzak ya da yakın aidiyetlere bakılmaksızın özneler arasında farklı biçimlerde kurulan ilişkinin tahakküm ilişkisine dönüşmesine neden oluştur-

muştur. Bu durum ilişkilerde haksızlıkların yaşandığını düşündürmüştür. Bu durumu kültürel uyum sorunu olarak değerlendiren Aksoy (2012: 302) kültürel uyum sorunu yaşayan bireyin ise kendi yeterliliklerini ilişkilerine dökmekte zorlandığını ileri sürmüştür. Bu kapsamda Aksoy'a göre (2012), göçmenin katıldığı toplumun iletişim dilini bilmesinin zorunlu olduğunu ileri sürmüştür.

Kadın ve erkek katılımcıların vurguladıkları ortak noktalardan bir diğeri de göç sürecinde dil konusunda yaşanan sıkıntıların, kendi çocuklarını da olumsuz etkilemiş olduğudur. Fransa'daki kadın katılımcılardan biri konuya ilişkin şu görüşleri ortaya koymuştur:

Çocuğun okulunda, veli toplantısı oluyor. Eşim çalıştığı için ben gitmek zorundaydım. Önceleri gitmiyordum. Çünkü orada konuşulanları anlamıyordum ki. Öyle olunca çocuğun eğitimi hakkında öğretmeninden bir bilgi alamıyordum. Bu çok kötü bir şey.

Dil aracından yoksunluğun yarattığı bir başka önemli sorun ise ebeveynin, kendi çocuğunun yerel öznelerle kurduğu ilişkiler üzerindeki denetleyici, düzenleyici, destekleyici, yönlendirici vb. biçimindeki etkisinin zayıf kalmasına neden olmuştur. Bu bulgu, aile bağlarının sosyal korunmaya olumlu etkisini ortaya koyan Bilecen (2013), ebeveynlerin göç edilen toplumun dilini bilememeleri, onların çocuklarının sosyal çevreleriyle ilişkileri üzerindeki sosyal koruma işlevlerinde zayıflamaya neden olduğu yönündeki tespitiyle desteklenmiştir.

3. Göçmenlerin göç hareketliliğinde yaşadıkları Sorunlarla baş etmede ortaya koydukları pratikler

Çalışma kapsamında göçmenlerle yapılan görüşmelerde, göç sürecinde katılımcıların hepsinin çeşitli biçimlerde zorluklarla karşılaştıkları ortaya konulmuştur. Bununla birlikte yaşanan zorlukların, göçmenleri zorluklarla baş etme pratikleri geliştirmelerine neden olduğu görüşmelerden çıkarılmıştır.

70 yaşında, emekli bir erkek göçmen katılımcının yaşadığı deneyimler, göç sürecinde yaşanan zorluklarla baş etmede göçmenler arasındaki gerçekleşen ilişki pratiklerinin önemini ortaya koymuştur.

1971 yılında kız kardeşimin yardımıyla Almanya'ya göç ettim. 4 çocuğum ve karım Türkiye'de kaldılar. Orada okula gittiler. Allah rahmet eyle-

sin, babamların yanında kaldılar. 1980 yılında Fransa'ya geldim. Mitterand hükümeti o zaman oturma izni veriyordu. 1982'de buradaki arkadaşların da yardımıyla kaçak yollarla çocuklarımı (ve karısı) getirdim. Yaklaşık 8 ay Erzincanlı bir ailenin bir göz odasında kaldım. Allah bin türlü razı olsun. Onlar olmasaydı kalacak yerimiz yoktu. Dil bilmemek çok zor bir şey. Eliniz kolunuz bağlanıyor. Sağ olsun bu ailenin yardımıyla bir parça idare edecek kadar dil de öğrendik. Bu aile sayesinde konfeksiyon işlerinde çalıştık. Sonra çocuklar da yetişince biraz rahatladık.

Göç veren ve alan mekânda göçmenin sahip olduğu akrabalık ilişkilerinde gerçekleşen ekonomik, sosyal ve kültürel içerikli dayanışma pratikleri, göçmenin göç sürecinde yaşadığı sıkıntıları aşmada önemli bir pratik olduğu gözlemlenmiştir. Bu bulgu Gurak ve Caces'in (1992 akt. Yıldırım) öncülüğünü yaptığı ağ teorisi kapsamında değerlendirildiğinde, akrabalar ve hemşeriler arasında yaşanan dayanışma, göçmenleri göçün verdiği rahatsızlık ve gereksiz masraf, içine girdikleri toplumun güvensizlik, ilişki kuramama gibi sıkıntıları, yaşanan sıkıntıların başında gelmiştir.

Ekonomik sıkıntılardan kurtulma beklentisiyle yapılan göç, göçmenlerin bu beklentisini görece karşıladığı düşünülmüştür. Fransa'da bir kadın göçmenin aktardığı deneyimler bu göçmenlerin ekonomik sıkıntılarını aşma pratiklerine ışık tutması açısından önemli görülmüştür.

Ben Türkiye'de bekârken atölyelerde (tekstil) çalışıyordum. Evlendiğimde eşime yardımcı olmak için işime devam ettim. Sigortamı bile yapmadılar. İki maaşım içeride kaldı (ödenmedi). Eşim buraya (Fransa) geldikten sonra beni de getirdi. Evimizin bir odasını atölye gibi yaptık. Makinalarım (dikiş makinası) vardı. İyi kazanıyorduk. Yoksa bu çocukları (4 çocuk) nasıl yetiştirebilirdik. Şimdi bu işten emekli de oldum. Türkiye'de kalsaydım. Bunları yapabilir miydim?

Göç sonrası yaşanan ekonomik sıkıntıyı aşma doğrultusunda, kadın göçmenlerin göç öncesi edindikleri becerilerini ev içinde gelir getirici üretim etkinliğine dönüştürmeleri önemli bir pratik olarak anlam bulmuştur. Bu pratiğin, göçmenlerin içinde yaşadıkları toplum açısından değerlendirilen İhlamur Öner (2012), göçmenlerin göç sonrası yaşadıkları ekonomik sıkıntıyla baş etme kapsamında özellikle kadın göçmenlerin ortaya koydukları ev-içi ekonomik üretkenliğin göç alan toplumun ekonomik refah düzeyine katkıyı da içerdiğini ileri sürmüştür.

Yapılan görüşmelerde gözlemlenen bir başka önemli olgu ise göçmenlerin göç alan mekândaki sosyal ve kültürel desene karşı olumsuz biçimde bir ön yargı taşıdıkları olmuştur. Çocukken Fransa'ya babası tarafından getirilen 37 yaşındaki bir katılımcının aktardığı deneyim, göçtükleri mekâna karşı göçmenlerde oluşan olumsuz önyargının onları hangi pratiklere yönelttiğine anlamlı bir örnek oluşturmuştur.

Babam bizi sonradan Fransa'ya getirdi. Bizim bir yere gitmemize asla izin vermezdi. Bir keresinde zorla da olsa annemden izin alarak evimizin hemen yakınında olan açık hava sinemasına gitmiştik. Babam eve gelip de bizi bulamayınca önce evde anneme kızmıştı. Sonra da gelip bizi sinemadan çıkarıp eve götürdü. Hepimize birkaç tokat atarak bizi bir daha onlar (anne ve baba) olmadan evden uzaklaşmamamız için bizi çok korkuttu.

Göçmenlerin, göç ettiği mekâna karşı duydukları güvensizlik önyargısı, onların çocuklarının hareket alanlarına daraltıcı yönde etkide bulunan baskıcı uygulamalara başvurmalarına sebep olmuştur. Bu durumu, yurt dışı göçün bireyin psikolojisi üzerindeki etkisine ilişkin çalışmasında Şahin'in (2001: 65) dikkat çektiği önyargı ve kuşkuculuk kavramları çerçevesinde anlamak mümkün olmuştur. Ona göre, yeni topluma katılan fakat uyum sağlama problemi çeken göçmen kendisini o toplumun parçası olarak görmez; o topluma karşı olumsuz duygu ve davranışlar gösterir. Bu durum onda, yeni bir toplumda sürekli bilinmeyene karşı kuşkuya neden olur. Bu kuşku durumu göçmende nevroitik ve psikotik davranışlar oluşturur. İstemedi de olsa göçmen, ailesini ve yakınlarını kırabilir. Güler (2013), Ağrılı göçmenlerin Fransa'daki tutunma stratejilerini ortaya koyan araştırmasında bu durumu bir çeşit içe kapanma olarak değerlendirmiştir.

Göçmenlerin kendi aralarında ortaya koydukları dayanışma pratiklerinin, zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde kendi günlük yaşamlarını sürdürmede etkili olduğu gözlemlenmiştir. Fakat göç edilen yerin yerel yaşam ilişkilerinin içine girmede bu yardımlar yeterli olmadığı yapılan görüşmelerde ifade edilmiştir.

Uzun bir süreci içermesi açısından 70 yaşındaki göçmenin konuya ilişkin deneyimleri dikkat çekici olmuştur.

Dil bilmemek çok kötü bir şey. Burası (Fransa) çok iyi bir ülke. Olanakları çok var. Eğer dil bilerseniz her şey size açılıyor. Ben Türkiyeli, Arap ve Afrikalı göçmenlerden daha çok Fransız göçmenlerle komşuluk yapmak isterdim. Hem güvenilirler hem de temiz ve sessiz insanlar. Kuralları bili-

yorlar. Ama dil bilmeyince yeterince ilişki kuramıyorsunuz. Bu sefer ister istemez aranızda bir mesafe oluyor. O zaman da sadece bizimkilerle (Türkiyelilerle) zaman geçirmek zorunda kalıyorsunuz. Zaten onlarla kaldığınız süre boyunca da diliniz gelişmiyor.

Dil yoksunluğu, göçmenin, yerel yaşamın ilişkilerinin içine girmesinde karşılaştığı temel engel olmuştur. Bu durumu içe kapanma olarak değerlendiren Güler (2013), içe kapanmanın en fazla yaşandığı göçmen kesiminin bu engeli aşamayan göçmenler olduğunu ortaya koymuştur. Bu göçmenlerin aynı dili paylaştıkları diğer göçmenlerle ilişkilerine sıkı sıkıya bağlanmaları, göçmenlerin yerel olanaklardan yeterince faydalanmamaları sonucunu doğurduğu gözlemlenmiştir.

Başka bir erkek göçmenin aktardığı deneyimler ise, sıkıntılara neden olan bu dil yoksunluğundan kurtulma pratiklerine ışık tutmuştur.

Türkiye’de 1980 öncesindeki siyasi ortamdan dolayı üniversiteyi zor bitirdim. Zaten darbe olunca da orada kalamadım. Pek çok arkadaşımız gibi ben de Fransa’ya iltica ettim. Buraya geldiğimde adeta konuşma bilmeyen, el, kol hareketleriyle ihtiyacını anlatmaya çalışan bir bebek gibiydim. Bu çok zoruma gidiyordu. Sağda solda çalışıyordum ama bir türlü derdimi ifade edemiyordum. Örneğin inşaat işlerinde çalışıyordum. Çalıştığımız firma haklarımızı vermiyordu. Hakkımızı arayamıyorduk Hele bu benim için ölüm gibiydi. Yatamıyordum. Haksızlığı hazmedemiyordum. Karar verdim. Bu dili öğreneceğim. O zaman kurslara gittim. Kurslar belli bir düzeye kadar dil öğretebiliyorlar. Pek çok kişi kursa gitti mi Fransızca konuşuyor zanneder. Ben, sürekli Fransız arkadaşlarla ilişki kurdum. Çok iyi dostluklar kurduk. Dilim geliştikçe dertlerimize de ortak çözüm olacak önerilerde bulunabiliyordum. Bu ben de özgüven oluşturuyordu. Arkadaşlarım fikirlerime önem veriyordu. Bu bakımdan benim Fransızca bilen pek çok milletten çok iyi dostlarım var. Birlikte iş kurduk. Bugün bir çok kişiye istihdam sağlayacak düzeye ulaştık. Burs verdiğimiz öğrencilerimiz bile var. Her türlü resmi prosedürü yürütebilecek düzeydeyim. Bu arada sivil toplum kuruluşları içinde de etkinliklerimiz oluyor. Siyasi partilerle doğrudan ilişki kurabiliyoruz. O yüzden dil önemli bir şeydir. Seni dünyayla ilişki kurmanı sağladığı gibi, dünyanın da sana değer vermesine olanak tanıyor.

Dil öğrenmede yerel eğitim olanaklarından faydalanmanın yanında günlük yaşamda yerel ve yerel dili bilen diğer göçmenlerle ilişki içinde

olma, dil yoksunluğunu aşmada anlamlı bir pratik olarak değerlendirilmiştir. Aksoy (2012: 302) yaptığı çalışmada, dil bilmenin kültürler arası iletişim yeterliliğinde göçmen ile yerel arasındaki ilişkinin karşılıklı birbirlerinin kültürlerine saygı duyma, belirsizlikleri ortadan kaldırma ve kişiler arası ilişkileri etkin biçimde yönetme gibi ideal bir birliktelik yaşamına fırsat verebileceğini ileri sürmüştür.

Sonuç

Çalışmada göçmenleri göç etmeye yönlendiren nedenlere ve beklentilere ilişkin bulgulara bakıldığında göç öncesi yerleşim yerlerinde yaşanan ekonomik sıkıntıların ve göçmen ağlarının özendirici etkisinin erkek ve kadın göçmenlerin göç hareketliliğinde başlıca nedenlerin ve beklentilerin başında gelmiştir. Bununla birlikte siyasal ortamın farklılıklara ilişkin baskıcı tutumunun özellikle erkek göçmenlerin göç hareketliliğine neden olduğu gözlemlenmiştir.

Göçmenlerin göç eylemliliklerinde karşılaştıkları sorunların başında ekonomik sıkıntıların yanında göç ettikleri yerin dilini bilmemeleri gelmiştir. Elde edilen bulgular, dil bilme ile bilmeme açısından göçmenler arasında farklılıkların oluştuğunu göstermiştir. Bu sorunlarla mücadele pratikleri üzerinden bakıldığında, elde edilen bulgulara göre, dil bilen göçmenlerin dil bilmeyen göçmenlere göre ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve psikolojik açılardan daha iyi bir konumda oldukları gözlemlenmiştir.

Bulguların ortaya koyduğu çıkarımlar üzerinde düşünüldüğünde, göç olgusunun sadece coğrafi anlamda bir yer değişikliğinden çok daha derin anlamlar içerdiği sonucuna varılmıştır. Bu kapsamda, göç olgusunun coğrafi yer değişikliğini de içine alan toplum-konumsal bir değişim olduğunu söylemek mümkün olmuştur. Bu sonuçtan hareketle göç olgusunu, bireyin mekânsal yer değişikliğiyle birlikte ekonomik, sosyal, kültürel, politik konumundaki değişimleri içeren bir kavram olarak tanımlamak, yapılan göç tanımlamalarına katkı olarak düşünülmüştür.

Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular göçmenlerin ilişkiselliği hakkında da önemli bir çıkarımda bulunmaya yol açmıştır. Göçmen özneler, yeni yerleşim yerinde çeşitli sorunlarla karşılaştıklarında, zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde günlük yaşamlarını sürdürebilmişlerdir. Bu kapsamda göçmen ağlarının çok etkili işlev gördüğü gözlemlen-

miştir. Buna karşın, göçmen ağlarının bu kadar etkili çalışması ise göçmenlerin kendi içlerine kapanmalarına, yerel öznelerle etkileşime geçebilecekleri araç olan yerel dili öğrenememelerine neden olmuştur. Bu durum yerel dili bilenler ile göçmen özne arasındaki toplumsal-konumsal mesafenin artmasında önemli rol oynamıştır. Öte yandan yerel dili bilme göçmen ile ortak mekânda bulunan diğer özneler arasında etkileşime olanak sağlamıştır. Bu etkileşim sonucunda ortak mekânı paylaşan farklılıklar arasında dışlama, asimilasyon, ayrışma gibi olumsuz algılamalar olumlu düzeyde dönüşüme uğramıştır. Bu yönüyle bu çalışmada yerelin dilini bilen göçmenin, kurduğu ilişkilerde, kendisini kendi aidiyetleriyle var edebilme ve yerelin olanaklarıyla da kendisini zenginleştirebilme fırsatı yakalayabileceği kanaatine varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Z. (2012). *Uluslararası Göç ve Kültürler Arası İletişim*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 5, Sayı 20, 292-303.
- Bilecen, B. (2013). *Avrupa'daki Türkiyeli Göçmenlerin Ulusaşırı Aile Ağları*, Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 27. Sayı, 2013/2, 235-250.
- Castles, S. Ve Miller, M. (2008), *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, çev. B. U. Bal ve İ. Akbulut, İstanbul, İstanbul Bilgi.
- Doytcheva, M. (2013), *Çokkültürlülük*, Çev. T.A. Onmuş, İstanbul İletişim.
- Duruğönül, (1997), *Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler*, Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara, DİE, 95-100.
- Esser, H. (2000), "Integration and Ethnic Stratification". Hartmut Esser et al. (Eds.), *Towards Emerging Ethnic Classes in Europe? Volume 1 Workshop Proceedings, Project Conclusions, Integration and Ethnic Stratification, Ethnic Economy and Social Exclusion*. Weinheim: Freudenberg Stiftung GmbH. 49-84.
- Hazan, J. C. (2012), *Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler*, Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, ed. T. Bora, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Hogg, M. A. ve Vaughan, G. M. (2007), *Sosyal Psikoloji*, çev. İ. Yıldız ve A. Gelmez, Ankara, Ütopya Yayınlar.
- Goldberg, D.T. (1994), *Introduction: Multicultural Conditions, Multiculturalism: A Critical Reader*, ed. D.T. Goldberg, Basil Blackwell, Oxford, 1-44.
- Gordon, M.M. (1964), *Asimilation in American Life*, Oxford University Press, USA.

Greely, A.M. (1971), Why Can't They be Like Use America's White Ethnic Groups, Clarke, Irwin and Company, USA.

Gurak, D. (1992), Migration Networks and the Shaping of Migration Systems, International Migration Systems: A Global Approach, ed. M.M Kritz, Clarendon Press, Oxford, 150-176.

Güler, H.(2013). *Ağrılı Göçmenlerin Fransa'ya Tutunma Stratejileri*, Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 27. Sayı, 2013/2, 295-315.

Güvenç, B. (1994), İnsan ve Kültür, İstanbul, Remzi Kitapevi.

Ihlamur-Öner, S. G. (2012), *Göçün Kadınlaşması ve Sosyal Refah Rejiminin Dönüşümü: İtalya Örneği*, Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, ed. T. Bora, İstanbul, İletişim Yayınları.

Jansen, C.L. (1970), Migration, New York, Longman.

Kastoryano, R. (2009), Avrupa'ya Kimlik: Çokkültürlülük Sınavı, Red. R. Alev, İstanbul, Bağlam.

Kara, P. Ve Korkut, R. (2010), *Türkiye'de Göç, İltica ve Mülteciler*, Türk İdare Dergisi, Sayı 467, 153-162.

Kaya, A. ve Kentel, F. (2005), *Euro-Türkler: Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Körü Mü Engel Mi?* Almanya-Türkleri ve Fransa-Türkleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları Ve Uygulamaları Merkezi.

Kearney, M. (1996), From the Invisible Hand to Feet: Antropological Studies of Migration and Development, Theories of Migration, ed. R. Cohen, E. Elgar, Publishing Limited, England, 374-404.

Kottak, C. P. (2001), Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış, İstanbul, Ütopya.

Kymlicka, W. (1998), Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi, Ayrıntı, İstanbul.

Mcneill, W.H. (2007), Dünya Tarihi, çev. A. Şenel, Ankara, İMGE.

Morowska, E. (1990), The Sociology and Historiography of Immigration, Immigration Reconsidered (History, Sociology and Politics), ed. Virginia Yans-McLaughlin, Oxford University Press, Oxford, 187-240.

Park, R. E. (1967), Racial Assimilation in Secondary Groups, Robert E. Park on Social Control and Collective Behavior, ed. R.H. Turner, London, University of Shicago Press, 114-132.

Parekh, B. (1994), Three Theories of Immigration, Strangers and Citizens: A Positive Approach to Migrants and Refugees, ed. S. Spencer, IPPR/River Press, 91-110.

Petersen, W. (1996), A General Typology of Migration, Theories of Migration, ed. R. Cohen, E. Elgar, Publishing Limited, England, 3-13.

Ravenstein, E.G. (1885), The Laws of Migration, Journal of the Royal Statistical Society of London, Vol. 48, No. 2, 241-305.

Soytürk, M. (2012), *Türkiye'den Avusturya'ya İşgücü Göçü*, Turkish Studies-International Periodical For The languages Literature and History of Turkish or Turkic, Velumu 7/3, Ankara, 2313-2328.

Strauss, A., ve Corbin, J. (1990). Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques. New Delhi: Sage.

Şahin, C. (2001). *Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme*, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 21, Sayı 2, 57-67.

Şahin, P. (2010), *Almanya'daki Türk Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonunun Kuşaklar Arası Karşılaştırması: Kültürleşme, Bilig*, Sayı.55, 103-134.

Taft, R. (1966), *From Stranger to Citizen*, London, Tavistock Publication.

Taylor, C. (2005), *Tanınma Politikası, Çokkültürcülük*, Haz. A. Gutmann, ed. C. Akaş, İstanbul, YKY.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (2009), *Fransa Raporu*, Ankara, TBMM.http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/fransa_raporu.pdf, 03.06.2013

Yalçın, C. (2004), *Göç Sosyolojisi*, Ankara, ANI.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003), *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara, Seçkin.

Yrd. Doç. Dr. Kemal Dil, ilkokulu, ortaokulu ve liseyi İstanbul'da okudu. 1996 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünde lisansını yaptı. 2002 Yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji yüksek lisans programından mezun oldu. 2010 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji doktora programından mezun oldu. 1998-2011 yılları arasında resmi ortaöğretim kurumlarında kadrolu felsefe grubu öğretmeni olarak çalıştı. 2012 yılından beridir Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi olarak akademisyenliğine devam etmektedir.